

ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗКРИТТЯ Й РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Вишня В. Б.

доктор технічних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.981

ОСОБЛИВОСТІ РОЗКРИТТЯ КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Досліджено особливості боротьби з крадіжками вантажів на залізничному транспорті, проаналізовано способи викрадання та технічні засоби у боротьбі з цими злочинами.

Ключові слова: викрадання, вантажі, способи, залізничний транспорт, правоохоронні органи, злочини.

Постановка проблеми. Залізничний транспорт є однією з важливих базових галузей економіки України, забезпечує її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки і потреби населення у перевезеннях. Діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи країни сприяє нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному й економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України. Залізниці у взаємодії з іншими видами транспорту повинні своєчасно і якісно здійснювати перевезення пасажирів і вантажів, забезпечувати безпеку руху, розвивати сферу транспортного обслуговування господарства та населення [1, ст. 2].

Сьогодні залізниці України становлять найважливішу складову транспортної системи. Саме на них припадає 85,1% вантажообігу (без урахування трубопровідного транспорту). За обсягами вантажних перевезень залізниці України посідають четверте місце на Євразійському континенті, поступаючись тільки залізницям Китаю, Росії та Індії. З урахуванням географічних умов залізниці України мають один з найбільших в Європі потенціал транзитності. І це за умов, коли частина найбільшої залізниці (Придніпровської) тимчасово вилучена із транспортної системи України через анексію АР Крим.

У нових соціально-економічних і політичних умовах, які склались в Україні, посилився негативний вплив майнових злочинів на функціонування та розвиток залізничного транспорту як однієї з галузей національної економіки. З розвитком суспільних відносин на залізничному транспорті виникають не лише нові напрямки господарської діяльності, але й нові види корисливої злочинної поведінки. Майнові злочини на залізничному транспорті породжують специфічні негативні соціальні наслідки, які не тільки деструктивно впливають на функціонування та розвиток єдиної транспортної системи України, але й уповільнюють темпи становлення країни як транзитної держави на світовому ринку транспортних послуг.

Слід зазначити, що робота органів внутрішніх справ щодо виявлення та розкриття майнових злочинів на залізничному транспорті є безумовно специфічною як за змістом, так і за характером. Для успішного виконання поставлених завдань працівникам підрозділів та служб органів внутрішніх справ на залізничному транспорті (зокрема, секторів боротьби з викраданням вантажів) необхідно володіти знаннями не лише про способи вчинення крадіжок, їх розповсюдженість та поширеність, але й про особливості перевізного процесу, залізничну термінологію, специфіку документообігу, особливості детермінації, ефективні напрямки та заходи попередження, форми і методи взаємодії з територіальними ОВС й адміністраціями транспортних підприємств та інші обставини, які допоможуть оптимально вирішувати поставлені завдання. Усе значно ускладнюється у разі ліквідації лінійних підрозділів транспортної міліції, що планується здійснити у рамках реорганізації правоохоронних органів, та передачі функцій боротьби з викраданням вантажів територіальним чи іншим, наприклад регіональним, підрозділам МВС. Слід зазначити, що десять років тому було здійснено спробу ліквідувати самостійність відділів (секторів) боротьби з викраденням вантажів у лінійних підрозділах міліції та передати їх працівників до відділів кримінального розшуку. Експеримент виявив неефективність діяльності створених (об'єднаних) підрозділів у боротьбі з викраданням вантажів (планування заходів, реалізація та інше) і його було припинено.

Зазначене свідчить про необхідність створення у стислі строки теоретичного підґрунтя для оновлення та удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ щодо виявлення та розкриття майнових злочинів на залізниці.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Взагалі дослідженню питань підвищення ефективності розкриття та розслідування злочинних посягань на вантажі свої роботи присвячували М.М. Баранов, В.П. Горчаков, Д.В. Гребельський, О.В. Вишня, Ю.Л. Каверін, П.Я. Мінка, Л.Л. Околович, І.В. Пиріг, В.М. Платіка, С.В. Продайко, Є.П. Рябцев, А.Б. Утевський, М.Л. Шелухін, О.П. Єгоров та інші вчені. Проте питання використання сучасних технічних засобів, як і застосування інноваційних методик розкриття і розслідування розкрадань вантажів, залишаються ще малодослідженими.

Метою дослідження є висвітлення основних особливостей крадіжок вантажів на залізничному транспорті та рекомендації щодо технічних засобів для боротьби зі злочинними посяганнями на вантажі.

Виклад основного матеріалу. Вихідним етапом у вирішенні питань майнових злочинів на залізничному транспорті є визначення їх змісту, що доцільно здійснювати на перетині термінів «майнові злочини» і «злочини на залізничному транспорті».

Майнові злочини – це заборонені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, які посягають на майнові правовідносини в суспільстві як такі, що пов'язані з правом власності [2, с. 29]. Чинне законодавство України об'єктивно надає всім власникам умови і засоби захисту від будь-яких втручань в їхні суб'єктивні права з володіння, користування і розпорядження майном. Ці засоби поділяються на право витребувати повернення (віндикації) свого майна з чужого незаконного володіння [3, ст. 50], а також на право вимагати усунення всіляких порушень його права, хоча б ці порушення і не були пов'язані з позбавленням володіння [3, ст. 48].

Чинний КК України також виходить із того, що право власності може бути порушене як через заволодіння чужим майном, так і через завдання шкоди без заволодіння майном як умисно, так і з необережності. Тому під злочинами проти власності слід розуміти передбачені КК України умисні або необережні діяння, які поєднані з порушенням права володіння або з іншими засобами завдання власнику майнової шкоди або зі створенням погрози завдання такої шкоди.

Проте не всі суспільно небезпечні діяння, що завдають тієї чи іншої шкоди власнику, закон відносить до злочинів проти власності. Тільки в тих випадках, коли законодавець вважає, що основним об'єктом тих чи інших посягань є саме відносини власності, він зараховує їх до злочинів проти власності.

Крадіжки на залізничному транспорті, на відміну від «територіальних», здебільшого посягають на державне майно. До того ж їх ядро формують не так звані квартирні, кишенькові крадіжки, крадіжки автотранспорту, а крадіжки речей у пасажирів, засобів безпеки руху, розукомплектування рухомого складу. Але одним із найбільш розповсюджених злочинів є крадіжки вантажів.

Незважаючи на сувору регламентацію діяльності з транспортування та збереження вантажів на об'єктах залізничного транспорту, останніми роками зросла кількість і змінилась структура розкрадань вантажів, особливо їх високоліквідних видів: прокату, феросплавів, металобрухту, паливно-мастильних матеріалів, спирту тощо. Зросла кількість злочинних груп, які вчинюють такі неочевидні злочини загальнокримінального та економічного спрямування із застосуванням техніки, зокрема автотранспорту, технічних пристосувань, у тому числі завантажувально-розвантажувальних, тощо. Спостерігається зростання збитків залізниць через незбереження товарно-матеріальних цінностей [4, с. 5].

Найбільш вразливими до злочинних посягань залишаються транзитні вантажі. Адже у таких випадках вантажоодержувач перебуває за тисячі кіло-

метрів, ускладнюється виявлення точного місця вчинення злочину, що має важливе процесуальне значення. Крадіжки вантажів відбуваються на різних етапах перевізного процесу: на станціях відправлення вантажів (51,4%); на шляху слідування (68,6%); під час розвантаження та видачі вантажоодержувачам (91,4%); на вантажних майданчиках і дворах (60,0%). Причому вчинення крадіжок на тому чи іншому етапі перевізного процесу може залежати і від характеру матеріальних цінностей, які викрадаються. Так, 98,7% наливних у цистерни паливно-мастильних матеріалів викрадаються саме на стадії навантаження і лише 1,3% – після відправлення вантажу зі станції, включаючи перевезення і його видачу вантажоодержувачу. Аналогічна ситуація склалась з крадіжками вугілля [2, с. 52].

Доцільно зазначити, що специфіка роботи залізничного транспорту полягає в тому, що перевезення здійснюються за розкладом, безупинно, цілодобово. Тому способу вчинення злочинів у ході його розслідування завжди приділялася значна увага, оскільки він виступає своєрідним «ключем» до розкриття злочинів, відбиває характерні риси особи, яка діяла, є визначальною ланкою в розробці окремих методик і в деяких випадках уможлиблює розмежування окремих видів злочинів, виступає основним елементом криміналістичної характеристики злочинів [5, с. 4].

Таким чином, якщо у кримінально-правовому аспекті в способі вчинення злочину на перший план виступає кінцевий результат злочину, то для криміналістів важливим є «механізм» його вчинення. Кримінально-правовий аналіз взагалі не охоплює дії з маскування злочинної діяльності та її результатів попри їх важливість для з'ясування реальних злочинів.

Під способом викрадання потрібно розуміти систему взаємопов'язаних, цілеспрямованих, навмисних дій щодо підготовки, вчинення і приховання злочинів.

Встановлення способу вчинення крадіжок вантажів, вчинених на залізничному транспорті, є основою для висунення оперативно-розшукових та слідчих версій і розробки окремих тактичних прийомів, які застосовують підрозділи боротьби зі злочинними посяганнями на вантажі в боротьбі з даними видами злочинів.

Аналіз класифікації способів викрадань у системі перевезення вантажів на залізницях, до якого також вдаються С.І. Вінокуров та Ю.Л. Каверін, дозволяє визначити такий розподіл викрадань [6, с. 35-36]:

а) викрадання вантажів через маніпулювання перевізними документами на вантажі, тобто оприбутковування за підробленими виправдувальними розхідними документами як прийом вчинення та маскування викрадання;

б) викрадання вантажів через безпосередній доступ до вантажу рухомого складу з порушенням або без порушення засобів контролю (ЗПП, пломб) без використання методів та прийомів маскування.

Слід зазначити, що викрадання вантажів на залізничному транспорті поділяються на такі види:

- таємне – кваліфікується за ознаками складу злочину, передбаченого

ст. 185 КК;

- відкрите – кваліфікується за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 186, 187, 190 КК;

- з використанням службового становища посадових осіб – кваліфікується за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 191 КК.

Однак, згідно зі статистичними даними, близько 97% скоєних злочинів кваліфікуються за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 185 КК України. Тому нижче ми здійснимо криміналістичне дослідження саме тих осіб, які скоїли таємне викрадання.

До причин низької ефективності розслідування викрадань вантажів на залізничному транспорті належать: по-перше, специфіка роботи залізничного транспорту і пов'язані з цим особливості вчинення та приховування злочинів; протяжність території залізниці, цілодобовий режим роботи транспорту, швидке пересування вантажів, що ускладнює встановлення точного місця викрадення вантажу, свідків та очевидців і інших обставин; по-друге, недоліки в роботі дізнання та слідства, що виникають внаслідок некваліфіковано проведених слідчих дій та оперативно-розшукових заходів і неповного використання у ході їх проведення науково-технічних засобів; по-третє, відсутність на сьогодні науково обґрунтованих рекомендацій щодо використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних справ за фактами розкрадання вантажів [7, с. 3]. Відсутність конкретної особи, відповідальної за схоронність вантажу на всьому шляху його проходження, також створює сприятливі умови для крадіжок вантажів.

З метою підвищення ефективності розкриття крадіжок вантажів на залізниці свого часу науковцями було створено автоматизовані інформаційно-пошукові системи (АІПС) [8].

Однак локальні АІПС, що функціонують у рамках тільки однієї залізниці, не могли забезпечити працівників органів внутрішніх справ на транспорті інформацією про зареєстровані іншими УМВСТ викрадання вантажів, а також інформацією про можливу причетність осіб, затриманих іншими УМВСТ за викрадання вантажів, до нерозкритих викрадань, зареєстрованих даним УМВСТ. Іншими словами, локальні інформаційні системи були недостатньо ефективні в силу територіальної побудови, різного інтерфейсу, відсутності можливості взаємодії з іншими системами.

Висновки. Аналіз стану вантажних перевезень залізницями країни демонструє, що усі ліквідні вантажі тією чи іншою мірою є вразливими до крадіжок. Велика кількість способів розкрадань потребує суттєвої уваги та аналізу з боку правоохоронних органів, розробки методик протидії цим злочинам. Тому в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ працівниками кафедри інформатики та інформаційних технологій в діяльності ОВС запропоновано інформаційно-пошукові системи для виявлення і розкриття крадіжок вантажів із вагонів потягів, що базуються на електронній мережі вагоконтрольних пунктів для контролю схоронності вантажу [9] та системи радіоканального спостереження за вантажем, що транспортується

[10]. Впровадження запропонованих розробок забезпечить своєчасне виявлення крадіжок вантажів із потягів, оперативне реагування на факт вчинення злочину та дозволить ефективніше його розкриття та розслідування.

Бібліографічні посилання

1. Про залізничний транспорт : Закон України від 4 липня 1996 року // ВВР України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.
2. Якимова С.В. Кримінологічна характеристика та попередження корисливих злочинів на залізничному транспорті (за матеріалами УМВСУ на Львівській залізниці) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С.В. Якимова; НУВСУ. – К., 2006.
3. Про власність : Закон України від 07 лютого 1991 року // ВВР України. – 1991. – № 20. – Ст. 249.
4. Методичні рекомендації щодо організації розслідування крадіжок вантажів на залізничному транспорті України / укл. О.О. Юхно. – Одеса, 2006.
5. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С.М. Зав'ялов; НАВСУ. – К., 2005.
6. Вишня В.Б. Використання технічних засобів вагового контролю для виявлення та розкриття викрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія / В.Б. Вишня, О.В. Вишня. – Дніпропетровськ, 2006.
7. Пиріг І.В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / І.В. Пиріг; НУВСУ. – К., 2006.
8. Горчаков В.П. Всесоюзная централизованная автоматизированная информационно-поисковая система сбора, обработки, хранения и выдачи сведений о хищениях груза и багажа на железнодорожном транспорте (АИПС «Грузы-ТМ») : учеб. пособие / В.П. Горчаков, А.Б. Захаров, О.Е. Фролова. – М., 1985.
9. Декл. пат. № 8927 Україна. МПК 7 В61L13/00. Спосіб контролю схоронності вантажоперевезень на залізниці / О.В. Вишня (Україна). – № 200503376; заявл. 11.04.2005; опубл. 15.08.2005, Бюл. № 8.
10. Патент України на корисну модель № 28327 Україна. МПК В61L 13/00. Радіоканальна система контролю схоронності вантажоперевезень на залізниці / В.Б. Вишня, О.В. Вишня, В.О. Мирошниченко (Україна). – № 2007 06406; заявл. 05.04.2007; опубл. 10.12.2007, Бюл. № 20.

Вишня В. Б. Особенности раскрытия краж на железнодорожном транспорте. Исследованы особенности борьбы с кражами грузов на железнодорожном транспорте, проведен анализ способов хищений и технических средств борьбы с этими преступлениями.

Ключевые слова: хищения, грузы, способы, железнодорожный транспорт, правоохранительные органы, преступления.

Vyshnya V. B. Particularities of detection of railway larcenies. The article deals with characteristics of combating cargo theft on the railways. The author has made the analysis of ways of theft and technical means to combat these crimes.

Thus, in the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs the staff of the department of computer science and information technologies in the internal affairs bodies' work has offered the information retrieval system for the identification and disclosure of cargoes thefts from carriages based on the electronic network of weight control points to the safety of cargo and radio channel observation systems of transported cargo.

Keywords: theft, cargo, ways, railway transport, law enforcement agencies, crimes.

Надійшла до редакції 04.06.2015